

HET ‘NEPHOORNTJE’, EEN ECHTE BEDRIEGER¹

Roeland Enzlin

Homeruslaan 4, 9404 EX Assen enz25@ziggo.nl

Enzlin, R. 2021. *Calocera* cf. *cornea* or *C. glossoides*? *Coolia* 64(3): 167–170.

Based on a *Calocera*-collection from conifer wood, this paper discusses the similarities between *C. glossoides* and some forms of the common *C. cornea*. The tentative conclusion, awaiting results from genetic analysis, must be that both taxa cannot be separated in the field, but their identification requires microscopic analysis of the basidiospores.

Eind januari 2021 ontving ik van Ine van Raaij foto's met daarop een klein, geheel oranjegeel hoorntje, dat op een naaldhouttak groeide (Figuur 1). De steel was duidelijk afgescheiden van het bredere, fertiele kopje en vanwege het substraat, naaldhout, werd gedacht aan het Spatelhoorntje (*Calocera pallidospathulata*), maar wat ik op de foto zag, leek mij veel meer het Knotshoorntje (*C. glossoides*). Wat het ook zou zijn, ik wilde graag materiaal daarvan zien. Beide soorten heb ik nog nooit vers kunnen bekijken.

Figuur 1. Het ‘Nephoorntje’. (Foto: Ine van Raaij)

Hoorntjes behoren tot de klasse Dacrymycetes. Daartoe horen o.a. ook de druppelzwammen (*Dacrymyces*). Alle soorten die tot deze klasse gerekend worden, kenmerken zich door het bezit van stemborkvormige basidiën en zijn dan ook, op één uitzondering na (Dam & Dam 2014), tweesporig, zie figuur 2. Als groep zijn ze dus makkelijk te herkennen. Binnen de groep wordt het lastiger, maar de hoorntjes (*Calocera*) vallen op doordat ze een rechtopstaand, gelatineus, al dan niet vertakt vruchtlichaam hebben en geel tot oranje gekleurd zijn. Die kleur wordt veroorzaakt door aanwezigheid van carotenoïden in de cellen.

In Nederland en België kennen we vijf hoorntjes. Het Kleverig koraalzwammetje (*C. viscosa*) is de meest opvallende met z'n tot wel 10 cm hoge, vertakte, feloranje gekleurde vruchtlichaam op of nabij naaldhout. De andere vier zijn veel kleiner, slanker en niet tot weinig vertakt. Twee daarvan bezitten een duidelijk verbreed fertiel deel (kopje) en zijn nooit vertakt. De andere twee zijn min of meer cilindrisch met een tamelijk spitse punt. Er is geen duidelijk verschil tussen kopje en steel en ze kunnen spaarzaam gevorkt/vertakt zijn.

Afgaande op de foto is het duidelijk dat de collectie van Van Raaij tot het eerste tweetal behoort. Op basis van het voorkomen op naaldhout komt alleen het Spatelhoorntje (*C. pallidospathulata*) dan in aanmerking. Echter, deze is vaak tweekleurig met een bleke, soms

1. Dit is aflevering 6 in een serie over Trilzwammen in Nederland en België; het vorige artikel verscheen in *Coolia* 64(2): 83-85.

Figuur 2. Stemvormig basidium van een druppelzwam (*Dacrymyces*), met sporen aan de twee sterigmen. (Foto: Roeland Enzlin)

witte, steel en een (bleek)gelig, afgeplat fertiel kopje. Op de foto zijn de vruchtlichamen volledig geel en is het fertiele deel zeker niet afgeplat, maar min of meer kegelvormig. Daarmee lijkt het veel meer op het Knotshoortje (*C. glossoides*), maar

deze komt op loofhout voor. Het was mij niet bekend of deze soort net als het Geel hoortje soms een uitstapje naar naaldhout maakt. Kortom, dit vraagt om nader onderzoek.

Microscopisch gezien is er niet veel verschil tussen het Spatel- en Knotshoortje, behalve in de vorm van de conidiën die aan de sporen gevormd kunnen worden. De foto van de sporen (Figuur 3) laat ronde tot ovale conidiën zien en dat is kenmerkend voor het Knotshoortje

Collectie ENZ21001 *Calocera*

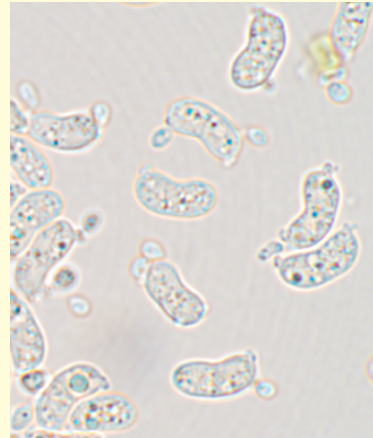
Leg. Ine van Raaij; det. + herb. Roeland Enzlin

10 januari 2021; prov. Noord-Brabant, Wanroij, boswachterij Sint-Anthonis, nabij P-plaats aan De Quayweg, beginpunt Visdelroute. Am. coörd. 185-404.

Gevonden op een dode naaldhouttak (*Pseudotsuga?*), diam ± 40 mm, in een perceel met voornamelijk Douglas (*Pseudotsuga menziesii*).

Vruchtlichaam ± 4 x 1 mm, geheel oranje-geel, droog vuil (donker geel-)bruin, taai gelatineus; hymenofoor duidelijk afgegrensd en verbreed ten opzicht van de steel; hymenofoor tot 2-2.5 mm hoog en tot 1.5 mm breed, kegel- tot lancetvormig, zonder of met enkele lengteplooiën; steel tot 2 mm lang, doorsnede < 1 mm.

Sporen 8.5–11.7(–12.3) × (3.3–)3.6–5.1(–5.5) μm (n=32); gem. 9.9 × 4.3; Q = (1.97–)2.15–2.61(–2.81); $Q_{gem} = 2.32$; ± allantoïd, tophelt soms iets verbreed, deels met (zwakke) insnoering in het midden, hyalien, met enkele druppeltjes, meeste sporen ongesepeteerd, deels met 1 dunwandig septum in het midden, zeer weinig met 2 septa (schijnseptum?); deel van de sporen met 1–4 ronde tot ovale (micro)conidiën; sporee bleek oranje; probasidiën (25–)30–40 × 2–3(–4) μm, slank knotsvormig; sterigmen tot 30–35 μm; basidiumvorktype eerst V, later U-type; onvertakte hyfidiën aanwezig, maar lastig vast te stellen vanwege gelijkenis jonge basidia; hyphen 2–3 μm diam.; gespen afwezig.

Figuur 3. Sporen met ronde tot ovale (micro)conidiën. (Foto: Roeland Enzlin)

(doorsnede $\pm 2 \mu\text{m}$). Bij het Spatelhoortje zijn deze staafvormig en meten ongeveer $2 \times 0.5\text{--}0.8 \mu\text{m}$ (Reid, 1974). De sporen zijn bij het Knotshoortje gemiddeld $12\text{--}15 \times 3\text{--}4 \mu\text{m}$ en uitgaande van deze sporenmaten met een $Q > 3$. Ook hebben de sporen 1 tot 3 septen en zijn ze slank cilindrisch-allantoïd en niet ingesnoerd. Vergelijk deze gegevens met de beschrijving dan is op basis van de sporen ook het Knotshoortje niet erg waarschijnlijk.

Geel hoortje?

McNabb (1965) en Reid (1974) wijzen op de veelvormigheid van *C. cornea* - het Geel hoortje. Niet alleen priemvormige vruchtlichamen, maar ook handvormige tot zelfs 'steel-met-hoed'-vormen komen voor. De hoed moet men dan niet zien zoals we die kennen bij plaatjeszwammen, maar als een verbrede knots of kegel met eventueel enkele lengte- of dwarsplooien (morchelloïd) die sprekend lijkt op het Knotshoortje. Deze vorm werd *Calocera striata* genoemd, maar is door McNabb naar het land der synoniemen verwezen. Hij baseerde dit op uitgebreid onderzoek naar *Calocera* en merkte op dat de twee uitersten qua vorm naadloos in elkaar overgaan. In Engeland zou deze niet zeldzaam zijn en hij wordt daar vaak gezamenlijk met de normale vorm gevonden. Na 1974 leest men vrijwel niets meer over dit 'striata'-type. Ook Juan Carlos Zamora (Madrid), specialist in Dacrymycetes, opperde na het zien van (micro)foto's dat het mogelijk om deze afwijkende vorm van het Geel hoortje gaat. Zowel de sporenmaten als de septering van de sporen kloppen voor het Geel hoortje en deze kan ook nog eens op naaldhout voorkomen. Het Knotshoortje beperkt zich uitsluitend tot loofhout. Inmiddels is het materiaal naar hem opgestuurd voor verder onderzoek. Tot die tijd houd ik het, met een slag om de arm, op het Geel hoortje - *Calocera cf. cornea (striata-type)*.

In 2000 beschrijft De Meulder een mogelijke vondst op populieren van het Knotshoortje in Vlaanderen. Hij merkt op dat de sporen aanmerkelijk kleiner en meest niet gesepteerd zijn. De Meulder twijfelt dan ook om het met zekerheid te benoemen. De beschrijving die hij geeft, heeft veel weg van het materiaal van Van Raaij. Een collectie van het Knotshoortje van Nico Dam bleek eveneens kleine en iets ingesnoerde sporen met maximaal één septum te hebben. Bovendien waren de vruchtlichamen spaarzaam vertakt, wat niet bekend is van het Knotshoortje (meded. J.C. Zamora), maar wel weer van het Geel hoortje. Ook dit materiaal is opgestuurd, mede omdat gebleken is dat onder het Geel hoortje de variatie in het stukje DNA dat onderzocht wordt, groot is (Zamora & Ekman 2020).

Geen veldwaarneming meer

In het NMV-waarnemingenbestand zijn nog 5 andere waarnemingen van het Knotshoortje op naaldhout bekend, alle van *Pinus*. Deze waarnemingen zijn met de kennis van nu allemaal 'verdacht'. Jammer genoeg is van geen van deze waarnemingen een collectie bewaard. Ook andere waarnemingen van het Knotshoortje (op loofhout) zouden gecontroleerd dienen te worden, maar er is zeer weinig bewaard gebleven, wellicht omdat het Knotshoortje zo herkenbaar wordt geacht. Ook dat gaat dus niet meer op.

Wat met toekomstige waarnemingen van 'Knotshoortjes'? Een simpele Veldwaarneming is niet meer mogelijk. Naast vóórkomen op loofhout is microscopisch onderzoek van de sporen noodzakelijk om het echte Knotshoortje te kunnen bevestigen. Deze kan dan voor de kartering opgegeven worden. Op naaldhout gevonden Knotshoortjes en/of kleinsporige vormen kunnen voorlopig niet opgegeven worden. Het is dan raadzaam om materiaal te

bewaren. Daarmee hopen we meer duidelijkheid te krijgen over de status van deze soort dan wel de variant van het Geel hoorntje in Nederland. Ik houd me aanbevolen om materiaal te bekijken. Het laatste woord is hierover nog niet gezegd!

Met dank aan Ine van Raaij, Juan Carlos Zamora, Nico Dam, Martin Gotink en Inge Somhorst.

Literatuur

Dam, N. & Dam, M. 2014. Een stemvork met één tand. *Coolia* 57(4): 215–217

De Meulder, H. 2000. *Calocera* cf. *glossoides* (Pers. : Fr.) Fr., Knotshoorntje, een uiterst zeldzame soort? *AMK Meded.* 2000–2.

McNabb, R. 1965. Taxonomic studies in the Dacrymycetaceae II. *Calocera* (Fries) Fries). *N. Zeal. J. Bot.* 3: 31–58

Reid, D.A. 1974. A monograph of the British Dacrymycetales. *Trans. Br. Mycol. Soc.* 62(3): 433–494

Zamora, J.C. & Ekman, S. 2020. Phylogeny and character evolution in the Dacrymycetes, and systematics of Unilacrymaceae and Dacryonaemataceae fam. nov. *Persoonia* 44: 161–205.

<https://www.ingentaconnect.com/content/nhn/pimj/pre-prints/content-nbc-persoonia-0540>

Een sleutel tot de soorten van *Calocera* is te vinden op de NMV-website, onder ‘Phragmoproject’:

<https://www.mycologen.nl/onderzoek/systematiek-taxonomie/phragmo-project/sleutels/>

en onder het kopje Projecten op de KVMV-website:

<https://kvmv.be/index.php/projecten/phragmoproject/sleutels/>

Roodgerande houtzwam – *Fomitopsis pinicola*

G.J.A. Kremer gja.44@online.nl

Kremer, G. 2021. A monstrous *Fomitopsis pinicola*. *Coolia* 64(3): 170-171.

Report of a giant Red-belted bracket nearly 1 m. across, on the stump of a fallen conifer.

In de staatbossen tussen Hardenberg en Ommen zijn diverse brandgangen om te wandelen, zodat je in alle rust je hart kunt ophalen in deze moeilijke periode met het Coronavirus. Wandelen en het zoeken naar paddenstoelen zijn mijn grootste hobby's en liefst ga ik op rustige tijden, zodat de mensen mij niet zien lopen als ik de paden verlaat. (En natuurlijk heb ik permissie van Staatsbosbeheer in de portemonnee zitten, zoals dat hoort).

In het voorjaar van 2020 kwam ik een joekel van een

